

Стуліка Олена Борисівна,
к. психол. н., доцент кафедри
англійської мови Маріупольського
державного університету

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДОШКІЛЬНОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ

В статті розглянуто умови та чинники, що мають сприяти розвитку творчої індивідуальності майбутнього вчителя іноземної мови в дошкільних навчальних закладах. Обґрунтовано необхідність залучення образного та емоційного компонентів мнемічних здібностей до процесу розвитку іншомовних здібностей.

Ключові слова: індивідуальний творчий розвиток, здібності, професійно-педагогічна компетенція, дошкільна освіта, іноземна мова.

В статье рассмотрены условия и причины, способствующие развитию творческой индивидуальности будущего учителя иностранного языка в дошкольных учебных заведениях. Обоснована необходимость привлечения образного и эмоционального компонентов мнемических способностей к процессу развития иноязычных способностей.

Ключевые слова: индивидуальное творческое развитие, способности, профессионально-педагогическая компетенция, дошкольное образование, иностранный язык.

The article deals with the preconditions and reasons helping to develop the creative individuality of future teachers of English in pre-school establishments. The necessity of applying the image and emotion components of mnemonic abilities to the process of development of foreign language abilities is grounded.

Key words: individual creative development, abilities, profession-pedagogical competence, pre-school education, foreign language.

Актуальність проблеми. Нова стратегія розвитку освіти має на меті розвиток здібності особистості до самозмін, формування людини-дослідника, здатної до пошуку та самостійного розв'язання проблем. Виховання такої людини має стати головною метою освіти XXI ст. Основним завданням стають узагальнені засоби виконання нових завдань у різних видах людської

діяльності. Безумовно, постає проблема нового змісту та нових методів навчання в вищій школі.

Аналізуючи сучасну світову кризу в системі освіти, професор О.К.Дусавицький [2, с.56] констатує, що в освіті домінує енциклопедичний принцип, згідно з яким, що більш знань здобуває студент, то ліпше для нього, для суспільства. Домінує односторонній погляд, у якому студента розглядають не як самостійний суб'єкт, з яким ведеться діалог, а як об'єкт впливу. Ініціатива, потреба пізнання, планування змін – здібності, обов'язкові для життя у ХХІ ст., ігноруються. В результаті суспільство отримує невротичну, пасивну особистість, в якій навіть через найпростішу проблему виникає стрес, фрустрація. Вчений доходить висновку, що нездатність до творчості в професійній діяльності призводить до консервації застарілих видів виробництва. Витрати на освіту не окуповують себе, дають мізерний результат. Тому, на нашу думку, одне з головних завдань підготовки вчителя – це розвиток творчої індивідуальності педагога.

При всьому розмаїтті вивчення проблеми формуванні майбутнього вчителя як творчої особистості, підготовки його до творчої професійної діяльності, аспект формування у студентів педагогічних навчальних закладів умінь та навичок виховання творчої особистості учня в навчально-виховному процесі, розвитку потенційних можливостей дитини недостатньо досліджений у теоретично-методичному та методичному плані. Разом із цим у системі професійної підготовки майбутнього вчителя, на початкових етапах його залучення до педагогічної праці, існує особливо велика потреба в поглибленні теоретичної та практичної підготовки до творчої професійної діяльності, в озброєнні майбутніх учителів технологією орієнтації навчально-виховного процесу на розвиток творчих можливостей учня.

Психолого-педагогічні проблеми вивчення іноземної мови є одночасно і традиційними, і актуальними. Різноманітні аспекти психологічних особливостей навчальної діяльності взагалі (В.В.Давидов, О.К.Дусавицький, С.Д.Максименко, В.В.Репкін та ін.), навчальної діяльності, що реалізується

іноземною мовою (Б.В.Беляєв, І.О. Зимня та ін.) розглядалися рядом дослідників. Серед великої кількості таких робіт окремо можна відмітити роботи, присвячені пошуку ефективних шляхів розвитку іншомовних здібностей (В.В. Андрієвська, Н.В.Імедадзе, М.Г. Каспарова та ін.), підвищення ефективності процесу засвоєння іншомовного матеріалу (В.А.Артёмов, Л.П. Доблаєв, З.І. Кличнікова та ін.). Психологічні основи засвоєння знань пов'язані як з управлінням навчальною діяльністю (Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін, В.В. Давидов, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, О.П. Сергеєнкова, О.Г. Солодухова, Т.Б. Хомуленко та інші), так і з психологією навчання іноземних мов (І.Л. Бім, В.А. Бухбіндер, М.Н. В'ятютнєв, І.О. Зимня, О.М.Леонтєв, М.В. Ляховицький, Р.Ю. Мартинова, Р.К. Міньяр-Білоручев, Ю.І.Пассов, С.К.Фоломкіна).

Метою статті було розглянути та проаналізувати чинники, що сприяють психологічно комфортному розвитку майбутніх викладачів іноземної мови дошкільної ланки освіти.

Під індивідуальністю, за визначенням А.О. Смирнова., ми розуміємо своєрідність людини як індивіда і особистості, яка проявляється в рисах характеру, в емоційній, інтелектуальній і вольовій сферах, в інтересах, потребах і здібностях [4, с.48]. Під індивідуальним стилем діяльності М.І. Дяченко розуміє систему стійких, індивідуально своєрідних способів і прийомів виконання завдань [3,с.67]. В процесі навчання потрібно допомогти людині розробити такий стиль діяльності, який найбільше відповідає її індивідуальним особливостям і обраній професії. Тому ми вважаємо, що потрібно прагнути будувати освітній процес таким чином, щоб кожний студент успішно опанував цілісний досвід професійної діяльності.

Індивідуально-творчий розвиток передбачає не запам'ятовування та механічне сприймання інформації, а творче її перетворення, оригінальне інтерпретування, формування особистісного ставлення до неї, оцінку важливості та ефективності ідей. Творчий характер засвоєння проявляється і в тому, що кожний засіб навчання, з яким ознайомлюють студента на

теоретичних заняттях, він приміряє „на себе”, випробовує на ефективність в особистому досвіді.

Потреба в індивідуально-творчому розвитку студентів зумовлюється цільовими настановами сучасної професійної школи. Головним завданням педагогів ВНЗ є навчити майбутніх вчителів творчо працювати, забезпечити їм успіх в професійній діяльності, закріпити інтерес до обраної справи. Треба, щоб молодий спеціаліст „знайшов себе” в обраній професії.

Індивідуальний творчий розвиток студентів ґрунтується на особистісному підході до формування творчих професійних здібностей людини. Основна характеристика, яка істотно позначається на ефективності формування творчих професійних здібностей, - внутрішня єдність, цілісність особистості. Маючи цю якість, у людини відбудовується чітка ієрархія мотивів, які визначають її спрямованість. Ця спрямованість характеризується переважанням стратегічної мети й завдань, що ставить перед собою людина. Процес розвитку творчої індивідуальності майбутнього вчителя стає оптимальним, якщо такою ідеєю є мрія стати високопрофесійним педагогом. Тоді студент стає дуже сприйнятливим до педагогічного впливу, не шкодує себе й проявляє високу активність у навчанні, прагне кожну доручену справу виконати щонайліпше.

Ще одна важлива особистісна якість, що впливає на формування творчої індивідуальності педагога, - пізнавальна потреба та спричинена нею інтелектуальна активність. З байдужого до навчання, до дітей студента навряд чи можна сформувати творчу індивідуальність.

Відповідно до сучасних міжнародних освітніх вимог випускник ВНЗ (за рекомендацією Комітету Ради Європи з питань освіти) має володіти вміннями швидко і вільно висловлюватися іноземною мовою без помітних утруднень, пов'язаних з пошуком засобів вираження у процесі досягнення ними соціальних, академічних та професійних цілей. Ми вважаємо, що навчання студентів педагогічних спеціальностей іншомовної фахової лексики виступає необхідним складником у досягненні головної мети навчання

іноземної мови – оволодіння англійською мовою як засобом фахового спілкування, що є одним з напрямків розвитку сучасної методичної науки, зокрема такого напрямку як „англійська з професійною метою ” („English for Special Purposes”).

В учбовому процесі головне завдання викладача полягає в тому, щоб студенти засвоїли навчальний матеріал з максимальною легкістю і як можна міцніше. Але те, що викладач уявляє як оптимальне, для студента може бути незрозумілим чи навіть недосяжним. Тому, під час викладання педагогу слід враховувати індивідуальні особливості студента. Багато досліджень свідчать про емоційне неблагополуччя навчального процесу в школі та вузі. Так, А.Я. Чебикін показав, що емоції, які студенти хотіли б переживати на заняттях, не збігаються з емоціями, які вони реально відчують. Замість радості, допитливості, захоплення у них часто відзначаються байдужість, нудьга, тривога[1, с.37].

Організація ефективної взаємодії прийомів і методів навчання з навчальними засобами не можлива без урахування психічних особливостей тієї чи іншої вікової групи. Мовна чи мовленнєва компетенція, за визначенням дослідників у галузі психології навчання іноземних мов, є показником рівня досконалості навичок та вмінь іншомовного спілкування учнів, сформованості в них мовленнєвих механізмів.

Професійно-педагогічна компетенція вчителя іноземної мови формується у ході професійно-орієнтованого навчання в педагогічному ВНЗ. На думку Л.К. Гейхмана, система професійно орієнтованого навчання іноземної мови передбачає таку організацію матеріалу, яка дозволяє викликати і зберегти у кожного студента стійкий інтерес до вивчення іноземної мови, а також сформувати в нього професійну зацікавленість у знаннях з іноземної мови, які є необхідними для підвищення компетенції майбутнього спеціаліста.

У свою чергу, Н.М. Зикова пропонує бачення професійно орієнтованого навчання іноземної мови як такого, що має у своїй основі

певну організацію мовної підготовки, завдяки якій створюються сприятливі умови для розвитку педагогічних здібностей студентів, для формування професійних навичок, умінь, системи знань про мову, які є необхідними для успішного навчання учнів іноземній мові. Найбільш чіткі характеристики професійно орієнтованого навчання дає, на нашу думку, Г.В. Перфілова. Вона аналізує професійно орієнтоване заняття, а не весь процес навчання, що дає змогу окреслити певні параметри професійно орієнтованого заняття.

Специфічною ланкою іншомовної освіти є дошкільна ланка. Під дошкільною ланкою ми розуміємо іншомовну освіту дітей до 7 років, тобто її підготовчу ланку, що охоплює навчання дітей дошкільного віку та учнів перших класів загальноосвітньої школи. Специфіка ланки визначається як необов'язковим характером навчання дітей іноземної мови, так і віковими особливостями дітей, найхарактернішими з яких є несформованість довільної уваги та пам'яті і схильність до гри.

У наш час дошкільна іншомовна освіта вийшла за межі експериментального навчання, прилучення до неї дітей певних соціальних груп стає ознакою сьогодення. Незважаючи на необов'язковість, платних характер такого виду навчальних послуг, дошкільну іншомовну освіту, в першу чергу англomовну, здобуває все більше дітей. На сьогодні така підготовка здійснюється у різноманітних формах – як індивідуально, так і в колективі.

Ще десятиріччя тому у методиці значну увагу було зосереджено на проблемах навчання іноземній мові дошкільників 6–7річного віку, який у вітчизняній науці вважається сензитивним періодом (Ш.О. Амонашвілі, Л.І.Божович, Л.А. Венгер, Д.Б. Ельконін, О.В. Запорожець, О.М. Леонт'єв, В.С.Мухіна, В.М. Плахотник). Проте на сучасному етапі, як спостерігаємо, інтерес фахівців однаковою мірою спрямовано і на п'ятирічний вік. Реформування освіти логічно надає іншого статусу п'ятиліткам – певна кількість груп дітей цієї вікової категорії вже стали підготовчими до школи.

Однозначні висновки про користь дошкільної іншомовної освіти зроблені вітчизняними та зарубіжними вченими – фахівцями у галузі дошкільної освіти. Більшість науковців і практиків вважають, що дошкільна іншомовна освіта має розпочинатися у віці від 5 до 9 років, бути інтегрованою у програму загальної початкової освіти.

Разом з тим існує ще багато проблем щодо дошкільної іншомовної освіти, які повинні залишатися в центрі уваги теорії та методики дошкільної освіти, лінгводидактики. По-перше, це суперечність між практичними потребами ланки дошкільної іншомовної освіти з одного боку, та рівнем наукового та навчально-методичного забезпечення з другого. По-друге, нерідко дошкільне навчання іноземної мови здійснюється без урахування віку дітей і ставить за мету дати лише знання основ лексики. У дошкільну ланку освіти, яка має свої педагогічні закономірності, внесена шкільна методика навчання. Досвід багатьох спеціалістів свідчить про те, що перенесення шкільних методів роботи в педагогічну діяльність із дошкільниками не дає належних результатів у навчанні їх іноземної мови. Це обумовлено передусім переважно мимовільним характером їхньої пам'яті та уваги. З урахуванням цього головне завдання педагога дошкільної освіти – зацікавити дітей, використовуючи гру як провідну діяльність у дошкільному віці, створити мотиваційну основу для вивчення іноземної мови.

Крім того, емоції і почуття, які аналізуються в процесі навчання, не тільки стимулюють пізнавальну активність і регулюють дії. Вони помітно впливають на зміст засвоєного матеріалу, повноту його розуміння і міцність збереження в пам'яті. Ефективна регуляція емоційної реакції учнів є важливим засобом рішення дидактичних задач і свідчить про професіоналізм вчителя. Актуалізація емоційних переживань учнів на занятті обумовлена структурою процесу розгортання навчальної діяльності.

Основний об'єм інформації про навколишнє середовище ми отримуємо із співбесіди та при читанні тексту. Але дуже часто щось запам'ятовується гірше, ніж хотілося б, частина інформації зовсім не

залишається в пам'яті. Тому, на нашу думку, проблема розвитку пам'яті – одна з найбільш актуальних в сучасній психологічній науці.

Скарги на погану пам'ять – одні з найбільш поширених, з ними стикаються психологи, що працюють в самих різних галузях практичної психології. На думку В.Я. Ляудис, керування процесом засвоєння може бути ефективним лише в тому випадку, якщо воно наслідує логіку становлення форм пам'яті. Тобто процес формування будь якої нової діяльності виступає як процес, що потребує спеціальної організації закономірної зміни генетичних форм пам'яті. Як відомо, пам'ять є органічною складовою особистості. Вона повинна гармонійно вписуватися в систему навчання та враховувати вплив на продуктивність пам'яті таких факторів як мотивація, відношення до навчання, інтереси, особливості характеру тощо.

В психологічному лексиконі існує термін „психологічне здоров'я”. Основу його складає повноцінний розвиток людини на усіх етапах онтогенезу. О.В. Хухлаєва вважає, що криза юнацького віку є нормативною та необхідною для процесу розвитку особистості. Криза „зустрічі з дорослістю” характерна для сучасної молоді, але лише для той її частини, який притаманний досить високий рівень культури та здібності до самоаналізу. На її думку, пік кризи приходить на 2-3 курси навчання.

Саме на 3 курсі студенти приступають до вивчення основ їх майбутньої спеціальності. Але, на жаль, склалося так, що лише незначна кількість випускників педагогічних вузів продовжують свій професійний шлях у закладах освіти. На це є багато причин, та головною з них є відсутність бажання та зацікавленості у процесі викладання іноземної мови. У викладачів початкової ланки у вивченні іноземної мови це відбувається, на нашу думку тому, що колишні студенти приходячи до дитячого садочку переносять ті ж самі методи викладання, за допомогою яких їх навчали у вузі або їм приходить переучуватися самостійно.

Тому ми вважаємо, що майбутні викладачі англійської мови у дитячому навчальному закладі та у початковій школі мають використовувати

саме той вид пам'яті, який є домінуючим у цьому віці, тобто образну та емоційну пам'ять. Для цього вони мають володіти навичками викладання іноземної мови, залучаючи до цього саме вказані види пам'яті. Ми вважаємо, що використання прийомів образного та емоційного запам'ятовування підвищить впевненість студентів у собі та у правильності обраної професії. Тому що, якщо виникає цікавість до якогось заняття, то дитяче, тобто образне та емоційне сприймання повертається. Навчальна діяльність має бути організована таким чином, щоб навчальний матеріал запам'ятовувався учнями навіть тоді, коли вони зайняті їм, а не його запам'ятовуванням. А для того, щоб зацікавити дитину, знайти з нею контакт, педагог початкової ланки навчання повинен сам мати розвинуту образну та емоційну пам'ять.

Представники тієї чи іншої професійної групи подібні за своїми настановами. Кожна професія притягує до себе людей з подібними ціннісними орієнтаціями. Оскільки члени кожної професійної групи відносно схожі, то в робочих ситуаціях вони реагують відносно однаково, утворюючи таким чином свою характерну інтерперсональну сферу, що, в свою чергу, говорить про те, що існує модель професійного середовища, яке оточує людину.

Згідно з класифікацією здібностей, на думку Н.А. Амінова [1, с.82], від майбутньої спеціалізації педагогів залежить переважаюче значення термінальних або інструментальних здібностей. Так, для вихователів та вчителів початкової школи переважне значення мають інструментальні здібності, тому що вони забезпечують емоційну ідентифікацію дитини з вчителем, забезпечують також особистісне зростання вчителя (його конкуренцію із самим собою) та виражаються в стилі педагогічної діяльності, орієнтованої на розвиток дитини.

У той же час в структурі інструментальних здібностей переважають спеціальні емоційні здібності, які характеризують протистояння до розвитку синдрому емоційного вигорання (тобто спустошення емоційних ресурсів). Іншими словами, високих результатів в педагогічній діяльності можуть

досягти тільки ті вихователі та викладачі, які мають високий рівень опору до розвитку цього синдрому, в іншому випадку швидке емоційне виснаження буде чинити опір повноцінній емоційній ідентифікації вчителя та учня.

Для вдалої діяльності вчителя вирішальне значення мають термінальні здібності, тому що саме вони забезпечують конкурентоспроможність з іншими викладачами, оскільки для досягнення більш високих результатів в викладанні порівняно зі своїми колегами, вони намагаються створювати нові, ефективні форми, засоби, методи навчання, що знаходять своє відображення в стилі педагогічної діяльності, орієнтованій на результативність.

„Педагогічний професіоналізм” визначається через поняття „педагогічної майстерності”, що має велике змістовне навантаження. Але, незалежно від того, який зміст вкладено в поняття „педагогічна майстерність”, як суспільство загалом, так і вчителі, діти та їх батьки зацікавлені в тому, щоб педагогічна майстерність характеризувала діяльність кожного викладача.

Сучасна діагностика педагогічного стилю сприяє не тільки самопізнанню педагога, але й робить можливою корекцію педагогічного стилю з метою підвищення його професіоналізму. Одним з важливіших критеріїв педагогічної майстерності в сучасній психології вважається результативність роботи вчителя, яка проявляється у високій успішності учнів та такій ж само високій зацікавленості у предметі, тобто педагог є майстром, якщо вміє навчити всіх дітей без виключення.

З одного боку цей критерій, якщо він є наданим студентам в якості педагогічної мети, стимулює їх до професійного самовдосконалення. З іншого боку, критерій високої результативності педагогічної праці зумовлює шляхи його досягнення, головним з яких є формування індивідуального педагогічного стилю у студентів. Оскільки високої результативності досягають вчителі на вищих рівнях виявлення педагогічної майстерності із індивідуальним педагогічним стилем, то саме цей стиль цілеспрямовано

формується у їх студентів. Тому, перед вихователем, який одночасно є також і вчителем іноземної мови, постає дуже складне питання визначитися чи використовувати стиль, що спрямований на „розвиток”, чи стиль, що спрямований на „результативність”.

Висновок. Ми вважаємо, що саме залучення до процесу викладання іноземної мови прийомів, що спрямовані на розвиток образної та емоційної пам’яті, мають позбавити вихователя – вчителя такого складного вибору. Саме тому, система засобів інтегрувалася в авторську програму з розвитку мнемічних та іншомовних здібностей у студентів мовних спеціальностей дошкільної ланки освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аминов Н.А. Диагностика педагогических способностей / Аминов Н.А. – М.:Издательство “Институт практической психологии”, Воронеж: НПО “МОДЕК”, 1997. – 80с.
2. Дусавицкий А.К. О студенческом возрасте как завершающем этапе становления личности / А.К.Дусавицкий // Вестн.Харьк.ун-та, № 200. Психология памяти и обучения. – Вып.13. – Харьков: Вища школа, 1980. – С.9-13
3. Дьяченко О.М. Проблема развития способностей: до и после Л.С. Выготского / О.М.Дьяченко // Вопросы психологии. – 1999. – №2. – С.99-105.
4. Смирнов А.А. Проблемы психологии памяти / А.А.Смирнов – М.: Просвещение. – 1966. – 422с.